

40 Soruda

FAİZ

Abdullah Kahraman

iktisat
yayınları

İktisat Yayınları – 87
40 Soruda Bilinmesi Gerekenler Dizisi – 8

Abdullah Kahraman, 40 Soruda Faiz

Yayına Hazırlayan: Emrah Yağmurlu
Musahhih: Ebru Ünver

Tasarım: Seyfullah Bayram

Baskı: Sanyıldız Ofset - Sertifika No.: 23593
İvedik Ağaç İşleri San. Sit.
1354. Cad. 1358. Sok. No.: 31 Ostim / Ankara
1. Baskı: İstanbul, 2021
ISBN: 978-625-7015-84-4 | E-ISBN: 978-625-7015-85-1

© İktisat Yayınları, 2021

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları
Aziz Mahmut Hüdayi Mh, Türbekapı Sk. No:13, 34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: +90 (216) 532 63 70
www.iktisatyayinlari.com

İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve
İslam İktisadi Araştırma Merkezinin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Kahraman, Abdullah
40 Soruda Faiz
1. Baskı, xiv + 146 s., 13 x 23 cm
Kaynakça var.
ISBN: 978-625-7015-84-4 | E-ISBN: 978-625-7015-85-1
1. Faiz 2. Riba 3. İslam iktisadi

İGİAD
TÜRKİYE İKTİSADİ GİRİŞİM VE İŞ AHLAKI DERNEĞİ
TURKISH ENTREPRENEURSHIP AND BUSINESS ETHICS ASSOCIATION

40 Soruda Bilinmesi Gerekenler dizisi,
Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği'nin
desteğiyle hazırlanmıştır.

40 Soruda

Faiz

Abdullah Kahraman

iktisat
yayınları

40 Soruda Bilinmesi Gerekenler Dizisi

Bu dizide, alanında uzman kişilerin İslam iktisadındaki uygulama ve kurumlarla ilgili okuyucunun sorularına pratik, kısa ve nitelikli cevaplar verdiği kitaplara yer verilmektedir. Ele alınan konular, genelden özele olacak şekilde 40 soru etrafında teorik bir derinlikten ziyade, her seviyeden insanın kolaylıkla anlayacağı bir şekilde verilmiştir.

Dizide Yer Alacak Diğer Kitaplar

Melih Turan, *40 Soruda Zekât*

Zeyneb Hafsa Orhan, *40 Soruda Katılım Bankacılığı*

Mücahit Özdemir, *40 Soruda Karz-ı Hasen*

Servet Bayındır, *40 Soruda Sukûk ve Borsa*

Necmettin Kızılkaya, *40 Soruda Sözleşmeler*

Şanbaz Yıldırım, *40 Soruda Tekâfûl*

Necmeddin Güney, *40 Soruda Ortaklıklar*

Melih Turan, *40 Soruda Zekât*

Hamdi Çilingir, *40 Soruda Vakıf*

İsmail Cebeci, *40 Soruda Murâbaha*

Abdullah Kahraman

1991 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakóltesinden mezun oldu. Bir süre öğretmen olarak çalıştı. 1994 yılında Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakóltesine İslam Hukuku Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak atandı, 1997 yılında doktor, 1998 yılında yardımcı doçent, 2003 tarihinde doçent ve 2008’de profesörlüğe atandı. Üç yıl (2004-2007) Bakü Devlet Üniversitesinde misafir öğretim üyesi ve idareci olarak görev yapmıştır. Arapça ve İngilizce bilmektedir. Halen Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi İslam Hukuku öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İçindekiler

Önsöz	xi
Giriş	1

FAİZİN TANIMI VE TARİHİ

1. Faiz nedir?	6
2. Modern iktisadi düşüncenin faiz tanımı nedir?	9
3. Tarihte ilk faiz uygulaması nasıl ve neden başlamıştır?	11
4. Faizin tarihsel gelişimi nasıl olmuştur?	15
5. İktisat biliminde faizin türleri nelerdir, basit faiz ile bileşik faiz arasındaki fark nedir?	18
6. Politika faizi nedir ve neden önemlidir?	20

FARKLI UYGARLIKLARIN FAİZ YAKLAŞIMI

7. Farklı uygarlıkların faize yaklaşımları nasıldır?	24
8. Liberal, kapitalist ve sosyalist sistemlerin faiz anlayışı nasıldır?	27
9. Yahudiliğin faize yaklaşımı nasıldır?	30

10. Hristiyanlığın faize yaklaşımı nasıldır ve tarihi gelişimi nasıl olmuştur?	34
11. Yahudi ve Hristiyan düşüncesinde faizin meşrulaştırılmasında üretim ve tüketim faizi arasında yapılan ayırımın etkisi var mıdır?	36
12. Hristiyanlıkta faiz karşıtı anlayışın gevşemesinden sonra faizi meşrulaştırmak için ne gibi argümanlar kullanılmıştır?	39
13. İslam'ın faize karşı tavrı nedir, Kur'an-ı Kerim faizi nasıl ele alır?	42
14. Hadislerde faiz nasıl ele alınır?	45
15. İslam'da faiz yasağı hangi gerekçelere dayandırılır?	48
16. İslam hukukunda faiz ile ticaret arasındaki fark nedir?	51
17. İslam hukukunda faiz ile ilgili farklı görüşler var mıdır?	54
18. İslam hukukuna göre faiz alan ile veren arasında fark var mıdır?	57
19. İslam iktisat doktrininde faiz nasıl ele alınır?	60

KLASİK FAİZ TEORİLERİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

20. Klasik faiz teorileri ve bunlara yöneltilen eleştiriler nelerdir?	64
21. Faize karşı çıkan sadece dinler midir, felsefi sistemlerden veya filozoflardan faize karşı çıkanlar var mıdır?	68
22. Faiz nasıl modern iktisadi düşüncenin temel araçlarından birine dönüşmüştür?	72

OSMANLI DEVLETİ VE FAİZ

23. Osmanlı'da faiz uygulaması olmuş mudur?	76
24. Para vakıflarının kredi uygulamaları faiz olarak değerlendirilebilir mi?	80
25. Modern bankalardan önce Osmanlı ülkesinde faizsiz finansman uygulaması var mıdır?	83

İSLAM HUKUKUNA GÖRE FAİZLE İLGİLİ BAZI MESELELER

26. Faiz ve ribâ arasında nasıl bir ilişki vardır?	88
27. Temerrüt faizi nedir?	92
28. Vade farkı ile faiz birbirinden farklı mıdır?	95
29. İslam'da zaruret durumu ve faiz arasındaki ilişki nasıldır?	98
30. İslam hukukuna göre enflasyon oranı kadar faiz talep etmek uygun mudur?	101
31. İslam iktisat doktrinine göre tefecilik faizi ile banka faizi arasında fark var mıdır?	104
32. Hile-i şer'iyye nedir?	106

FAİZİN MEYDANA GETİRDİĞİ SORUNLAR

33. Faiz iktisadi sistemde ne tür sorunlara sebep olur?	112
34. Faiz üretim ve tüketimi nasıl etkiler?	115
35. Faizin kaldırılması ekonominin işleyişini yavaşlatır mı?	119
36. Faizin reel ekonomi üzerindeki etkileri nelerdir?	122

İSLAM'IN FAİZE KARŞI GELİŞTİRDİĞİ ALTERNATİF

37. İslam'ın faize alternatif olarak getirdiği kurum nedir?	126
38. İslam iktisat doktrininin öngördüğü faizsiz bir ekonomi mümkün müdür?	129
39. Günümüzde faizsiz finansman alternatifleri nelerdir?	133
40. Faizsiz bir finansal sistem gerçekte nasıl işlemelidir?	137

Sonuç	139
İleri Okumalar	142
Kaynakça	143

Önsöz

İnsanlığın genelini ilgilendiren temel konularda özlü ve kapsayıcı sorular hazırlayıp bunlara yine özet fakat doyurucu cevaplar vermek, bilgilendirmenin en güzel yollarından biridir. İslam geleneğinde bu yönetime daha çok risale yazma tarzında başvurulduğu söylenebilir. Geleneğimizdeki bu risaleler, aşağı yukarı günümüzdeki bilimsel makalelere tekabül etmektedir. İlim adamlarımız önemli gördükleri, çoğu tartışmalı ve güncel olan hemen her mesele ile ilgili risaleler kaleme almışlardır.

Hazırladığımız *40 Soruda Faiz* kitabı da faiz gibi bütün insanlığı ilgilendiren ve maalesef bir taraftan da inleyen bir konunun temel sorular etrafında ele alınmasını hedeflemektedir. Sorular bir bütün olarak faizi ele almayı hedeflemiş olup tarihinden uygulanışına, faiz etrafında oluşan sistem ve söylemlere ve faizle ilgili bazı özel konulara kadar uzanmaktadır. Fotoğrafın tamamının görülebilmesi için böyle bir yöntem izlenmiştir.

Bu kitapta faizin tanımı yanında ana akım dinlerin ve iktisadi sistemlerin faize bakışı, dinlerin tarihi süreçte faiz karşısındaki tutumu ve varsa geliştirdikleri alternatifler, iktisadi sistemlerin ise geliştirdikleri faiz teorileri incelenmiştir. Bunlar yanında faizin ekonomiye zararı, faize karşı çıkan filozoflar, faiz karşısında direnç gösteremeyen ve

onu meşrulaştırıp yaygınlaştıran Yahudiliğin ve uzun süre direndiği hâlde faize teslim olan Hristiyanlığın faiz karşı-sındaki tutumu da ele alınmıştır. Bazı sorular çerçevesinde kapitalist bakış açısının “faiz ekonomilerin vazgeçilmezidir, faizsiz ekonomi düşünülemez” diyerek ekonomi tahsil edenlere ezberlettiği anlayışın doğru olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Soruların bir kısmına verilen cevap-larda ise özellikle faiz karşısında en dirençli ve tutarlı tavrı gösteren İslam’ın faize bakışı ve getirdiği alternatifler ele alınmıştır. Yine bazı sorular Osmanlı iktisadına ve finan-sına tahsis edilerek bu çerçevede Osmanlı Devleti’nin faiz karşısındaki tutumu irdelenmiştir.

Faiz gibi her zaman aktüel ve önemli bir konuda kapsayıcı ve can alıcı sorulara cevap vermek o kadar da kolay bir iş değildir. Özellikle soruların yelpazesi genişledikçe bu zorluk kat kat artmaktadır. Bu sebeple elinizdeki kitap vesilesiyle yorucu bir çalışma yaptığımı itiraf etmeliyim. Bazı konular özellikle tam bir uzmanlık istediğinden o konularda kalem oynatmak o kadar da kolay değildir. Bu gibi sorular konusunda ilim adamlarımızın birbirinden değerli çalışmaları imdadıma yetişmiş ve problemi aşmama yardımcı olmuştur. Bu vesile ile eserlerinden yararlandığım ve bibliyografyada hemen tamamına yer vermeye çalıştığım tüm ilim adamlarımıza teşekkür ediyorum. Bu arada insan eseri olan bir şey hatadan beri olmaz. Elimden gelen çabayı sarf etmeme rağmen gözden kaçan ya da yanlış anladığım hususlar olabilir. Özellikle işin ehli olan ilim adamlarımızdan gördükleri eksikleri ve hataları tarafımıza iletme zahmetinde bulunmalarını istirham ediyorum. Bu vesile ile bu mütevazı çalışmanın, insanlığın sömürülmesine, zulme maruz bırakılmasına ve gelir dağılımındaki dengenin bozulmasına sebep olan faiz konusunda bir fikir vermesini ve doğru anlayışlara katkı sağlamasını ümit ediyorum.

Bu vesile ile görebildiğim kadarıyla faiz gibi önemli bir konuyu ilk defa 40 soru çerçevesinde ele alma fikrini ortaya atan ve beni bu eseri yazma konusunda ikna eden değerli ilim adamı Prof. Dr. Lütfi Sunar'a, eserin farklı aşamalarını takip eden Emrah Yağmurlu'ya ve bütün bu hayırlı işleri deruhte eden İKAM yönetimine teşekkür ederim.

İnsan çalışmakla yükümlüdür, başarıya ulaştıran ise ancak Yüce Allah'tır.

Abdullah KAHRAMAN

İstanbul, 2021

Giriş

Yüce Allah'ın (c.c.) insanlığa gönderdiği evrensel mesajın temel konularından biri faiz/*ribâ* yasağıdır. Zira faiz, dinî, ahlâki, toplumsal, ekonomik açılardan pek çok zararı, *mefsedeti* ve kötülüğü beraberinde getiren bir uygulamadır. Allah'ın insanlığa gönderdiği dinin temel amacı “iyiliği temin etmek ve kötülüğü ortadan kaldırmaktır”. Bir başka ifade ile din, maslahat olarak ifade edilen ve insan, toplum ve evren yararına ne varsa onu temin etmeyi, *mefsedet* kavramıyla ifade edilip insana, topluma ve evrene zararı olan her şeyi de ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Ele aldığımız faiz, pek çok yönden zararı olan, maslahat yerine *mefsedet* yüklü bir işlem ve olgudur. Bu yönüyle ilahî iradenin insan toplumlarında gerçekleştirmek istediği ekonomik ve mali hedeflere taban tabana zıttır.

Bir taraftan olumsuz bakışlara konu olurken bir taraftan da giderek insanların hatta masum ambalajlara sarılarak Müslümanların hayatına giren faizin aslında ne olduğu, ilk defa insanlığın başına ne zaman bela olmaya başladığı ve alternatifinin olup olmadığı merak konusudur. Bunun için yazılmış birçok kitap ve makale bulunmaktadır. Ancak bunları bir çırpıda, hızlıca ve sağlıklı fikir verecek şekilde okumak herkes için imkân dâhilinde değildir. Bu sebeple faizle ilgili temel konuların uygun bir üslupla ve herkese hitap edecek tarzda ele alınmasına şiddetle ihtiyaç vardır.

Belirtilen ihtiyaçtan hareketle hazırlanan bu kitabın amacı, insanlık için her zaman problem olmuş ve maalesef hâlâ olmaya devam eden, devletlerin, toplumların ve ekonomilerin kronik problemi olan faiz konusunda genel ve temel sayılabilecek bazı sorulara cevap aramaktır.

Faiz hakkında kapsayıcı bilgi vermek amacıyla kitapta yer alan soruların yelpazesi olabildiğince geniş tutulmuştur. Bu çerçevede milattan öncesinden başlanılmak suretiyle günümüze kadar tarihi bir süreç takip edilmiştir. Faizin tarihi süreci ele alınırken iktisadi sistemlerin yanında anaakım dinlerin faiz karşısındaki tutumu ele alınmış, Yahudiliğin kutsal kitabındaki faiz yasağını nasıl saptırdığı, Hristiyanlığın uzun süre direndiği faiz yasağını hangi gerekçelerle meşru hâle getirdiği, İslam'ın ise faiz karşısı tavrını nasıl sürdürdüğü ve faize karşı ne gibi alternatifler sunduğu ele alınmıştır.

Sorular oluşturulurken sadece faizin tarihi ile yetinilme-
yip günümüz ekonomik ilişkilerinde faizin meydana getirdiği olumsuzluklar da ele alınmıştır. Bu çerçevede faizsiz ekonominin mümkün olup olmadığı da ele alınmış, faize sadece ana akım dinlerin değil, bazı iktisatçıların ve filozofların da karşı çıktığı tespit edilmiştir. Bu arada dünyada yaşanan belli başlı ekonomik krizlerde başat rol oynayan faiz karşısında ciddi alternatif arayışlarının olduğu, özellikle finans sisteminde faizsiz modeller üzerinde durulduğu ve faizsiz finans modelinin sadece İslam'da bulunduğu da ortaya çıkmıştır. Bunun için de İslam'ın faize bakışı geniş sayılabilecek tarzda ele alınmış ve faizsiz finans yöntemi üzerinde durulmuştur.

Kitapta, Osmanlı Devleti söz konusu olduğunda özellikle Gerileme Dönemi'nden sonra yaşanan finans problemi neticesinde para vakıfları ve *muâmele-i şer'iyye* gibi dinen tartışmalı bazı uygulamalarla gündeme gelen Osmanlı'nın faiz karşısındaki tutumu da ele alınmıştır. Son olarak faiz

hilesinin mahiyeti de ele alınmış ve doğrudan faiz alıp vermekle dolambaçlı yollardan bu işleme bulaşma arasında fark olup olmadığı ortaya konulmuştur.

Kitap, genele hitap edebilmeyi hedeflediği için bilgiyi hazırlama ve sunma noktasında akademik üslup genelde korunmakla birlikte, Türkiye'nin ortalama okur seviyesi dikkate alınarak daha sade bir dil kullanılmaya çalışılmıştır. Her bir soru alanla ilgili olarak yazılan onlarca makaleden ve kitaptan süzülerek cevaplanmış, detaydan ziyade esas ve özlü bilgi verilmek istenmiştir. Daha geniş bilgi almak isteyen okurlar için geniş bir bibliyografya; ileri okumalar için ise beş adet kitap önerilmiştir. Bu hâliyle oluşturulan soru ve cevapların; faizin tarihi, faiz konusunda yaşanan kırılmalar ve insanlığın faizle imtihanı gibi konularda bir fikir verebileceği düşünülmektedir.